

Haarautuvaa, harhautuvaa informaatiota. Lisää näkökulmia Kalevi Seilosen *Metsäroistoon*.

Juri Joensuu

Käsittelen tässä kirjoituksessa Kalevi Seilosen (1937–2011) pienoisoromaania *Metsäroisto* (1986). Jatkan ja hyödynnän aiempaa kirjoitustani samasta teoksesta,¹ näkökulmaa vaihtaen. Lähdän liikkeelle teoksen kerronnalle olennaisesta paranoidisesta asetelmasta. Keskityn teokselle keskeiseen informaation teemaan ja sen lähikäsitteisiin, *tietoon* ja *tieteeseen*. Informaation aktiivinen vastakäsite on disinformaatio, tarkoituksellisesti harhaanjohtava informaatio. Tiedon ja tieteen kohdalla tällaisia vastakäsitteitä voivat olla esimerkiksi salatieto ja pseudotiede.

Metsäroiston kertojana on anonymi metsäroisto eli mies, joka elää jatkuvalla pakomatalla Suomen erämaissa. Ilmitaso on omituisia anekdootteja vilisevää minäkerrontaa, joka siirtyilee asiasta toiseen huvittavalla tavalla. Minämuotoinen kerronta selostaa ”Roiston” nykyhetkeä, muisteloita, piiloutumisen ja harhauttamisen strategioita sekä esittelee tämän erikoisia näkemyksiä ja teorioita. Kerronnassa olennaista on paranoidisuus ja epäluotettavuus: Roisto on tai kuvittelee olevansa kuin metsästetty peto, jota parjataan ja vainotaan maanlaajuisesti tiedotusvälineitä myöten.

Metsäroistoa vaanivat kaikki vaarat. Niin kuin satoja sirppejä viuhahtelisi ilmassa. Esimerkiksi minä katson suureksi saavutukseksi sen, että olen elossa. Koko valtakunta on usutettu jahtaamaan minua. Armeija auttaa poliisia. Lehdistö, radio ja televisio eivät anna mitään armoa. Lapualla on perustettu metsästysseura, jonka ainoana tarkoituksena on ampua minut (6–7.)

Metsäroisto on Seilosen ainut romaani, eivätkä kirjallisuudentutkijat ole juurikaan tarttuneet siihen. Seilonen yleensä tahdotaan muistaa toisaalta 60-luvun poliittis-dadaistisena runoilijana ja kulttuuriaktivistina, toisaalta myöhemmin taistolaisena takinkääntäjänä, jonka luokkatietoisuus ulottui puisevuutena myös teksteihin. *Metsäroisto* Seilosen viimeisenä julkaistuna teoksena tekee hyvän poikkeuksen tähän kuvaan. Teos on koominen, monitulkintainen, konventioita ja luokituksia siirtelevä. Se on syönyt monia lajeja ja lajityyppejä: muistelmia, omaelämäkertaa, folklorea, historiankirjoitusta, anekdootteja, kummitusjuttuja,

¹ ”Eloonjäämispakkaus – Kalevi Seilosen *Metsäroisto*”, *Nuori Voima* 2/2011.

selosteita, jne. Myöskään kirjan nimiölehti tai takakansiteksti ei lukitse mitään lajityyppiä tai anna vihjeitä lokeroimiselle.²

Lajien lisäksi *Metsäroisto* leikittelee myös romaanin muodoilla ja konventioilla. Se sisältää alaviitteitä ja liitteitä, jotka ovat osa teoksen metafiktiivistä, kerronnan säännöillä leikittelevää arsenaalia. *Metsäroisto* kuuluu siis 1980-luvun puolivälin kokeellisia ja postmodernistisia kerrontaratkaisuja käyttäneiden suomalaisten romaanien joukkoon, vaikkei tutkimus tai aikalaiskritiikki näitä piirteitä tunnistanutkaan. Metafiktiviset piirteet tulevat esille kerronnassa, joka sisältää ”Metsäroisto” -kirjan kirjoittamista ja prosessin (editoinnin, kustantamisen, markkinoinnin) kommentointia.

Oikolukuvaiheessa jouduin ottamaan tästä kohdasta pois tekstiä sivun verran. Kerroin siinä eräästä CIA:n agentista. (28.)

Roiston kirjoittamisprosessiin tunkeutuu vaivihkaa elementtejä Seilosen *Metsäroistosta*, jolloin kerronnan tasot vuotavat. Roistolla ja Seilosella esimerkiksi näyttää olevan sama kustantaja, ”Oy Tammi.” Pieni koominen metatrikki on myös liite-osiosta löytyvä *Metsäroiston* kirje Suomen Kirjailijaliitolle. Mihin sana *tämän* viittaa, ja millä tavalla?

Anon Suomen kirjailijaliiton jäsenyyttä. Olen julkaissut kaksi teosta: tämän sekä poikien seikkailukirjan (Kuoleman spiraali, Keuruu 1974) kirjailijanimellä Reiska ”Sika” Ruuskanen. Lupaan maksaa jäsenmaksuni ajoissa, noudattaa liiton sääntöjä, myydä arpoja ja levittää liiton julkaisemaa lehteä.

Metsäroiston sisältöä on mahdollista lukea monen teeman kautta. Aiemmassa tekstissäni otin esille taiteilijuuteen – taiteilijaksi tulemiseen, siihen liittyvään mystiikkaan, valinnanvapauteen ja vaihtoehdottomuuteen – liittyvän juonteen. Tämä juonne ylittää teoksen koomisen pintatason (joka ei tietenkään ole vain pintatasoa: *Metsäroisto* on koominen monella risteävällä tasolla) ja tekee romaaniin eräänlaisen ”traagisen” tunnelman. Tällaisten aiheiden lisäksi ja niihin liittyen teoksen taustalla on omaelämäkerrallinen viritys, josta voi lukea Seilosen jutusta ”Kirjojeni lyhyt historia”³. *Metsäroiston* kerrontaan on koodattu biografisia, Seilosan elämään liittyviä yksityiskohtia, jotka romaanin kehityksessä muuttuvat ikään kuin fiktioksi. Eräs tällainen löytyy heti toiselta tekstisivulta: ”Minä olen elänyt 27 vuotta metsäroistona ja pärjään yhä, mutta tulevaisuutta tällä alalla ei ole.” Seilosan esikoiskirjan ilmestymisestä tuli *Metsäroiston* ilmestymisvuonna kuluneeksi 27 vuotta.

² ”Mikään ei ole sitä, miltä se näyttää. Metsäroiston lajimääritys on hankalaa. Siinä on aineksia romaaniin, kertomukseen, satiiriin ja satuun. Varsinainen juoni puuttuu kokonaan.” (Risto Hannula, *Arvosteleva kirjaluettelo* 1/1987.)

³ *Nuori Voima* 2/2011.

Tieto ja salatieto

”Maasto harvoin määrää mitä on tehtävä. Se levittää luonnon viuhkana silmien eteen.” (*Metsäroisto*, 43.)

Informaatiota ja tietoa voi hyvällä syyllä kutsua *Metsäroiston* tärkeimmiksi teemoiksi tai jäsenpisteiksi. Ne esiintyvät sekä aiheissa että kerronnassa.

Aiheiden tasolla tieto on näkyvillä kertojan hellittämättömässä kiinnostuksessa tieteeseen, tutkimustuloksiin, teorioihin ja teknisiin keksintöihin. Myös se, mitä tietoa Roistosta tiedotusvälineissä levitellään, kiinnostaa tätä jatkuvasti. Paranoia on tietoa. Metsäroistoa jahdataan jatkuvasti kuin eläintä, joten kirjoittaminen, pakeneminen ja harhauttaminen sulautuvat yhteen. Kerronta on samaa harhautusyritystä, pyrkimystä käyttää informaatiota hyväksi. Roisto on riippuvainen tiedosta tavalla, joka realistisessa tulkintakehyksessä näyttäisi epäterveeltä mutta joka siitä huolimatta onnistuu ilahduttamaan lukijaa.

Informaatio liittyy kaikkeen proosakerrontaan. Kerronta on informaation tuottamista ja säännöstelyä, kerrottu maailma on itseriittoisesti yhtenevä kerronnan tuottaman informaation kanssa siinä mielessä että lukija on aina kertojan saneleman pelin armoilla. Kun tämä kaikkeen kertomiseen kuuluva mahdollisuus hyödynnetään fiktion sisäisten totuuksien ja epätotuuksien välisten epävarmuusasetelmien hyväksi, kertojaa kutsutaan epäluotettavaksi. Epäluotettava kerronta synnyttää merkitysten huojuntaa, joka on lukijan kannalta kiinnostavaa ja ajattelua aktivoivaa. *Metsäroiston* kertojan epäluotettavuus on läpituokeaa, ja se tulee esiin heti ensimmäisestä sivusta lähtien: ”Minä kerron kaikki. Tästä tulee autenttinen ja totuudenmukainen kuvaus.” (5.)

Keskeinen osa kerrontaa on erisnimien ylimääräytyneet viljely. Roisto on selvästikin obsessoitunut erityisesti henkilöiden ja suomalaisten paikkakuntien nimiin. Tämä *namedropping* on sen verran tiheää, että sitä voi pitää sekä Roiston itsesuojelellisena taktiikkana että Seilosen kirjallisenä taktiikkana.

Kirjan 70 tekstisivulla mainitaan 110 suomalaista, kartoista löytyvää paikannimeä; 81 mikäli viimeisen kappaleen luettelo jätetään huomiotta. Lisäksi ”Liite 1” listaa 16 paikkakuntaa, joissa *Metsäroisto* on ”esiintynyt Matti Jääskeläisenä”. Henkilöiden nimiä mainitaan puolen sataa ja ne jakautuvat kolmeen ryhmään: todellisiin, fiktiivisiin ja todellisina esitettyihin mutta keksittyihin nimiin. Henkilöhakemistoa ei teoksessa ole, vaikka sellainen sopisi muiden liitteiden yhteyteen. (Sellainen tosin löytyy Seilosen runokokoelmasta *Suomalaisia runoja* (1966).) Jos *Metsäroistossa* henkilöhakemisto olisi, se näyttäisi tältä:

Agricola, Mikael 58
Baby Bul Doc 48
Batz 17
Castro, Fidel
Cicero 32
Clemens, Samuel 64
Cook, James (kapteeni) 63
Demokritos 17
Don Quijote 8
Goethe 25
Gorbatšov (pääsihteeri) 62
Gruger, Peter 34
Hafiz 25
Hardy, Sam 44
Hitler 27
Hobber, Y. 7, 17, 25, 32, 38, 42, 50, 75
Hoffmann, Georg (professori) 57
Huuskonen 42
Ignatius, Hannes (majoitusmestari) 57
Ilkka, Jaakko 60,72
Ishak, Muhammed 29
Ithurriel (S. Clemensin setä) 64
Jääskeläinen, Matti 26
Job 58
Karjalainen, Huugo 72
Kuikka-Koponen 12
La Cour, Edgar 38
Lalli 72
Leo VII 48
Lissagaray 34
London, Jack 58
Mannerheim 57
Marx, Karl 62
Merle D'Aubigné, J.H. 24
Metsävuori, A. (professori) 51
Nostradamus 49
Parviainen Eeva 37
Pekkarinen, Viljo 14
Piirainen, Pertti 13
Räpylä-Niiranen 12
Reagan, Ronald 38, 48
Rhine, J. B. 48
Sika-Kyösti 18
Smith, Howard M. 33
Tarzan 39

Timoskainen, Miihkali 36
Titulus 32–33
Tuomas Akvinolainen 7
Värriö, Heikki 46
Vennamo, Veikko 31
Weissmüller, Johnny 45

Erisnimien taktiikka liittyy niin ikään dokumentaarisuuden ja pseudo-dokumentaarisuuden sekoittamiseen. Fabuloiva kerronta sidotaan reaalitodellisuuteen ja luodaan eräänlainen harmaa alue todellisen ja fiktiivisen välille. Erisnimet ovat ankkuroitumia reaalia maailmaan: ne ikään kuin antavat fiktiolle ja pakottomalle fabuloinnille lisää ”perustetta”. Ne myös tuottavat lukijalle tunnistamisen efektin. Samalla erisnimet liittyvät keskeiseen teemaan: pakoon, liikkeeseen, navigointiin, harhautuksiin. Kerronnasta, jossa paikannimet jatkuvasti toistuvat, tulee mentaalinen ja verbaalinen kartta.

Tällä hetkellä olen Aulangolla, jonkinlaisella harjulla, kun kirjoitan tätä. (6.)

Asun pienessä majassa lähellä Rautajärveä. (...) Istun kaikki päivät sisällä ja luen tai kirjoitan. (39.)

Minä olen vetäytynyt lepäämään Karjalan korpiin. Nyt on kahdeksas yö menossa. Kirjoitan tätä havulaavussa rakovalkean valossa. (57.)

Koska Roisto toimii maastossa, paikannimet ovat verbaalisia koordinaatteja. Pako ja harhautukset kytkeytyvät kirjoittamiseen, joten paikannimien lateleminen toimii vastapuolen eksyttämiskeinona. Vaihtelevaa informaatiota tulee salakuuntelijalle (jollaiseen lukijakin tahtomattaan rinnastuu) liian paljon. Toisaalta paikannimet ovat oleellisia myös tulkinnassa, joka painottaa teoksen mentaalista, psykopatologista, paranoidista tai ”skitsofreenista” ulottuvuutta, jollaiselle romaani tarjoaa paljon aineksia. Tässä virityksessä nimien toistuvuudella voi olla kertojalle turvasanojen tai realiteettitestauksen funktio.

Tiedolla on *Metsäroistossa* aktiivinen vastakäsite, joka jatkuvasti hämmentää vastinkappalettaan: salatieto, esoteerinen, epävirallinen, kokemusperäinen tieto. Asetelma on usein kolkosti etnografinen. Muistitietoon, kansanperinteeseen sekä kulkujätkien, metsäkaartilaisten ja kansanparantajien tietoon viitataan usein. Kansanperinteen, juttujen ja anekdoottien miehet ovat usein joko kylähulluja (Värriön Heikki), silmänkääntäjiä (Kuikka-Koponen) tai omituisia epäsikiöitä (Räpylä-Niiranen). Roiston uskonnottomassa maailmankuvassa tällainen folkloristinen aines edustaa jonkinlaista uskonnollista puolta, koska kerronnassa niiden totuusarvo ei eroa mitenkään tieteestä, tieteellisistä tutkimuksista tai

kokeista. Myös tieteessä, siten kun erilaisia tutkimuksia ja kokeita esitetään, on monesti pseudotieteellinen *taikuuden* viritys.

Tiede ja pseudotiede

”Minä tunnen paljon lähteitä, mutta siellä lisalmen takana olin hukkaa.” (*Metsäroisto*, 22.)

Tieteestä lainattujen esitystapojen ja tekniikoiden – alaviitteiden, lähteiden, sitaattien, kaavojen – lisäksi viittauksia tieteellisiin maailmanselityksiin ja teorioihin on runsaasti. Erilaiset *lähteet* ovat olennaisia Roiston kerronnassa. Kertojan kiinnostuksen kohteet liittyvät tieteelliseen tietoon laajasti. Tieteellisellä tiedolla on kertojalle sekä käytännöllinen, operationaalinen arvo että filosofis-maailmanselityksellinen arvo. Käytännölliset tieteet tarjoavat selviytymiskeinoja maastoutumisessa ja paossa. Tällaisia ovat tekniset tai ”insinööritieteet” esimerkiksi patenttien ja keksintöjen muodossa, juridiikka, kosmologia ja meteorologia. Biologia, perinnöllisyystiede, historia, filosofia ja logiikka taas ovat välineitä todellisuuden selittämiseen.

Suuri painotus lähteissä on kansanvalistustyypisellä populaarilla tieteellisellä tiedolla, jota ensyklopedioissa, elämäkertoissa, tietosanakirjoissa ja suurelle yleisölle tarkoitetuissa tietoteoksissa julkaistaan (tai julkaistiin). Tämä tiedon laji tulee ilmi useissa lainauksissa ja viittauksissa reaaliin, julkaistuihin teoksiin (kuten V. N. Vladimirov: *James Cook*, Leningrad 1935; tai H. Ignatius: *Gustav Mannerheim, luonnekuva, puheet, sähkösanomat vapaussodan ajoilta*, Helsinki 1918).

Metsäroistossa julkaistusta tietokirjallisuudesta peräisin oleviin lainauksiin sekoitetaan erilaisia pseudo-tietoja, omituisia tutkimustuloksia ja viittauksia keksittyihin tietoteoksiin. Kaikki esitetään samassa pokerinaamaisessa kehyksessä. Varsinkin kun ”moni keksityltä vaikuttava asia saattaa olla totta”⁴ tuloksena on epäluotettava, koominen, paranoidinen mutta silti oudosti johdonmukainen tiedon rakennelma.

Kaikkein systemaattisimpana keksittyjen lähteiden strategia ilmenee toistuvissa viittauksissa Y. Hobberin tuotantoon. Hobber oli akateemikko, joka valittiin Ranskan Akatemiaan yhdeksän minuuttia ennen kuolemaansa. *Metsäroiston* perusteella Hobberin tuotanto on hyvin laaja, monipuolinen ja inhimillisen tiedon puun haarautumiin ennakkoluulottomasti suhtautuva. Hobberin *Kootuissa teoksissa* on 23 osaa – mm. teokset ”Asioiden suhteet irvikuvina ja todellisuudessa”, ”Variksen salattu maailma” ja ”Nollan vaikutus laskutoimituksissa” sekä neljä muuta *Metsäroistossa* mainittua teosta. ’Hobber’ tarkoittaa teknisen sanakirjan mukaan

⁴ Seiloinen, mt, s. 37.

vierintäjyrsinkonetta, mutta kaiuttaa selvästi myös Hobbesia ja harrasta suhtautumista asioihin (*hobby*), ja miksi, kysyy Y-kirjain...

Tänä yönä on kirkas kuutamo, mutta minulla on herkät kuuntelulaitteet ja olen täysin turvassa. (55.)

Metsäroisto on kommunikaatioteknologioiden tai ”kirjaamisjärjestelmien” (Friedrich Kittler) aikakauden versio Konsta Pylkkänen -tyyppisestä itsekouluttautuneesta luonnonfilosofista. Näitä kahta hahmoa yhdistää metsä, hämärän peitossa oleva menneisyys ja kyltymätön kiinnostus tietoon ja tieteeseen. Mutta esisokraattiseen, luontoon (*fysis*), kosmokseen ja atomeihin suuntautuvaan Pylkkäseen verrattuna Roisto on huomattavasti kirjallisempi ja vainoharhaisempi. Roisto elää kylmän sodan, CIA:n, KGB:n ja NATO:n maailmassa, mutta olisi hyvin kotonaan myös digitaalisen teknologian mahdollistamassa verkkovakoilussa ja vainoharhaisessa viestinnässä. Konsta Pylkkäsellä oli laatikollinen kirjoja, joita hän tutkiskeli, mutta hän ei itse kirjoittanut mitään. Roisto sen sijaan on teoksensa kertoja, jonka kerronta on konkreettista kirjoittamista.

Kirjoittamiseen yhdistyy lukeminen:

Minä kirjoitan tätä Helsingin työhuoneella Eirassa. Ikkunasta näkyy meri. Tänään kävin yliopiston kirjastossa tutkimassa erästä käsikirjoitusta. (72–73.)

Kirjasto on Metsäroistolle ja *Metsäroistossa* keskeinen paikka ja tiedon vertauskuva. Kirjallinen tieto on luonteeltaan yksityistä ja esoteerista, joten paras kirjaston malli on yksityiskirjasto, kirjojen järjestetty kokoelma, johon pääsy on rajoitettu. Esimerkiksi Aavesaaren vierailusta mainitaan kaksi yhtä merkittävää asiaa:

Kerrankin asuin kuukauden Aavesaaressa, jossa kummitteli. Siellä oli hyvä kirjasto. (11.)

Jälleen tieto ja ”yliluonnollinen” yhdistyvät. Yksityinen kirjasto on järjestetty tiedon kokoelma, jonka hallinnoimisesta käyttäjä on vastuussa. Kirja on tiedon verkosto (tätä *Metsäroiston* alaviitteet konkretisoivat), joten kirjasto on pienempien verkostojen muodostama laajempi verkosto. Tiedon hallinnoiminen on reittejä, tulkintoja ja sovelluksia, jotka sopivat hyvin *Metsäroiston* informaatioteorian vainoharhaiseen viritykseen.

Metsäroistossa käytetyt alaviitteet ilmentävät paitsi *kirjan* verkostomaisuutta ja verkoston kytkeytymistä uusiin verkostoihin, myös tiedon sinänsä haarautuvaa ja harhautuvaa luonnetta. Tieto on aina ohjailtua tietoa. Myös kommunikaation teknologiat sinänsä vaikuttavat informaation muotoutumiseen, välittymiseen, haarautumiseen ja harhautumiseen. Ne voivat aiheuttaa tiedolle sisäisiä katkoksia:

Minulla on Helsingin työhuoneella suomennos Alfred Sternin teoksesta Englannin vallankumous. Suomennos on julkaistu kahdessa osassa. Ensimmäinen osa ilmestyi 1887 ja loppuu näin: "Terävällä katseellaan Cromwell huomasi riidan yhä kiihtyvän ja nopein". Seuraavana vuonna ilmestynyt toinen osa alkaa sanoilla: "askelin rientävän väkivaltaiseen päätökseen." (68.)